

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ТЕОРЕТИЧНИХ
МОДЕЛІВ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА

ABOUT THE NECESSITY OF THE DEVELOPMENT OF
THEORETICAL MODELS OF PUBLIC SPACE OF THE CITY

У 2014 році за підтримки Львівської політехніки

було здійснено переклад української мови

на англійську мову

авторською редакцією

Львівської політехніки

та редакції видавництва

Львівської політехніки

Львів, 2014 рік

Укр. мов. переклад

Львівської політехніки

та редакції видавництва

Львівської політехніки

Львів, 2014 рік

Укр. мов. переклад

Львівської політехніки

та редакції видавництва

Львівської політехніки

Львів, 2014 рік

КРЕАТИВНИЙ УРБАНІЗМ:

ДО СТОЛІТТЯ
МІСТОБУДІВНОЇ ОСВІТИ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ПОЛІТЕХНІЦІ

Розроблено за підтримки Львівської політехніки

та редакції видавництва

Львівської політехніки та редакції видавництва

Львівської політехніки та редакції видавництва

Монографія

За загальною редакцією

Богдана Черкеса та Галини Петришин

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львівська політехнічна науково-технічна бібліотека

Львів

Видавництво Львівської політехніки

2014

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ НОВИХ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА

ABOUT THE NECESSITY OF THE DEVELOPMENT OF THE NEW THEORETICAL MODELS OF PUBLIC SPACE OF THE CITY

У різні часи створювалися моделі, що відображали ідеальний устрій суспільства в формі міста як певним чином організованого простору. Ідеальні уявлення про місто і їх модельне представлення насправді мають практичну цінність, оскільки на їх основі можна виробити підходи та принципи, які впливають на культуру організації міського простору.

Як зазначає А. В. Іконніков: "Трансформації в макромасштабі категорій культури зумовлюють нову постановку проблем просторової організації суспільства і формування його середовища, змінюють ієрархію цінностей" [1]. Саме такі трансформації відбуваються сьогодні.

У результаті утворення національних держав, що колись були частиною тоталітарної наддержави, в Україні, як і в інших новоутворених державах на території колишнього СРСР, поступово почали формуватися свої самобутні способи організації суспільного життя, що ґрунтуються на різних культурних підґрунтях. Тому проблема нових форм просторової організації життя суспільства стає актуальною, особливо у великих містах як осередках культурного життя. Дослідження проблеми становлення нових форм організації суспільного життя в просторі міста є метою дисертаційного дослідження, яке почав автор цієї статті, за темою "Принципи організації системи громадських просторів міста: на прикладі м. Одеси".

Недоліки пострадянської ідеології містобудівного проектування, залишки якої існують досі

У цитаті з нормативного документа вимоги до організації "системи взаємозв'язаних громадських просторів" тільки декларуються "2.12... Залежно від розмірів і планувальної організації загальноміського центру треба у його межах створювати систему взаємозв'язаних громадських просторів з виділенням головної площі, вулиці, пішохідних вулиць і зон" [2].

Але не вказується, якими засобами і на яких теоретичних принципах створювати цю саму "систему взаємозв'язаних громадських просторів". Можливо, мають на увазі, що цей засіб повинен з'являтися саме під час розроблення та прийняття проектних рішень. Але з досвіду відомо, що підходи, які нам дісталися у спадок, явно не задовольняють нових потреб містобудування, що розуміються не як будівництво споруд і будинків, а як утворення простору для розвитку міського життя в умовах зміни парадигм суспільного розвитку і нових цінностей. Сама ідеологія містобудівного проектування радянського і пострадянського періодів не є дружньою до простору і спрямована не на створення та організацію простору, а, радше, на ПОГЛИНАННЯ ПРОСТОРУ забудовою. На жаль, підхід, що реалізувався в практиці архітектури та планування радянського періоду, в цей час стає знаряддям реалізації бізнес-планів комерційного будівництва, яке внаслідок однобокого використання цінних громадських територій для прибуткового бізнесу на шкоду громадському благу часто є чинником деградації суспільної функції місць громадського призначення.

В іншому нормативному документі визначення зонінгу [3] як умов і обмежень використання території вже демонструється певна позитивна тенденція – більше в бік політики регулювання простору, ніж його неодмінної забудови. Але не слід чекати, що нові методи практичної організації діяльності територіального планування, а саме в напрямі регулювання просторового розвитку, будуть створюватися самі собою.

Тому постає завдання опрацювання, стратегії регулювання просторового розвитку, насамперед в інтересах міської громади як альтернативи до “стратегії забудови” на угоду комерційним приватним інтересам. І це завдання особливо актуальне в практиці використання, формування та організації публічних місць громадського призначення у місті. Ця стратегія повинна впливати на проектні рішення і бути спрямована, перш за все, на суспільну [4], а не комерційну капіталізацію просторів міста.

Публічний простір як містоутворювальний фактор

Концепція, згідно з якою місто формується промисловим підприємством, – це анахронізм радянської доби індустріалізації. Як зазначено у новому підручнику: “Культивувався типовий для індустріальної епохи погляд на місто як на зосередження керованих трудових ресурсів і не менш керованої промисловості” [5]. Але ж існування міста, зазвичай, набагато триваліше певного способу виробництва. І тому неправомірно життя міста, що існує століттями, ставити в пряму залежність від промисловості, технологія якої актуальна протягом, максимум, декількох десятиліть. Місто як соціокультурне, історичне, суспільне явище має набагато вагоміші й триваліші причини для існування, ніж який-небудь спосіб виробництва. Тим більше, що сучасні способи виробництва змінюються дуже швидко. Міське життя відтворюється через суспільні інститути, а не виробничі підприємства. Наприклад, В. Л. Глазичев виділяє обов’язкову наявність “значної кількості людей (у публічних просторах), не зайнятих виробничою діяльністю” [6], і це є первинною умовою виникнення та існування міського способу життя. В цих умовах формується комунікативна, а далі й креативна функція міста, яка відіграє значну політичну та культурну роль. І ця функція важливіша для міста, ніж виробнича. Отже, організація громадських просторів як інституційного середовища для розвитку специфічно міського способу буття є більш пріоритетним завданням, ніж пристосування міста під потреби будь-якого виробництва.

Треба зауважити, що мета організації громадських просторів аж ніяк не обмежується просто створенням відкритих, вільних від забудови, територій. Технології системно-просторової організації груп стійких і життєздатних зон суспільної активності як штучно створюваних, так і тих, що утворюються упродовж еволюції міста, не менш складні, ніж технології організації промислового виробництва.

Модель СИСТЕМИ громадських просторів як інструмент урбаністики

Один з прикладів визначення системного поняття міста дає нам А. Е. Гутнов – “Містобудівна система – відносно відособлена, функціонально пов’язана область організованого людиною просторового середовища, в межах якої реалізується комплекс основних видів соціальної активності населення, обумовлених досягнутим рівнем розвитку суспільства” [7]. Але це визначення надто загальне і теоретичне, і малоефективне на практиці, саме тому, що воно позбавлене якості моделі. Висвітливо деякі проблеми модельного подання простору.

Традиційно у містобудівній і архітектурній діяльності широко застосовуються геометричні моделі фізичного простору. Вони досить універсальні, освоєні й розвинені в професійній культурі [8]. Але в геометричній моделі неможливо достатньою мірою врахувати соціальні та культурні виміри простору суспільної взаємодії, які необхідні під час організації громадських просторів. Проблема суспільних систем і простору їхнього буття є предметом соціології та методології суспільних систем. Наприклад, О. Г. Генісаретський пише: “Відношення між соціальним предметом і культурним значенням. Соціальний предмет є елементом соціальної системи, культурне значення – елементом культурної системи, а їх співвідношення – елементом суспільної системи (домовимося іменувати його нормаллю). Ставлення предмета і значення (нормаль) є тією невизначуваним одиницею, з якої походить наше методологічне конструювання суспільних систем” [9]. Але це визначення, що фіксує важливий зв’язок між соціальним, культурним у системному поєднанні, ще потребує певного перекладу на мову урбаністики в просторовій системі координат.

Характер зв’язку суспільної системи та фізичного простору міста, виражений в суто геометричній моделі, на сьогодні є проблемним і невловимим. Територіальна локалізація функцій і принцип функціонального зонування, що були розроблені як теоретичне підґрунтя попередньої індустріальної епохи, вже не придатні для організації громадського простору в сучасному значенні й розумінні. Треба зазначити, що між громадськими функціями і фізичним простором немає паралелізму. Принцип паралелізму процесу та місця, що був ефективним для просторової організації індустріального виробництва речей, стає малоприматним для просторової організації суспільної системи.

Для міста завжди була властива суперечність між статичною раціональною формою міста і мінливою формою соціального буття. В. Л. Глазичев з цього приводу зазначає: “Ми відразу ж стикаємося з двома лініями розвитку уявлень про об’єкт містобудівної діяльності. У першій місто є інтегральним елементом керованої територіальної системи. Він не стільки проектується, скільки планується на основі стандартизованих процедур обліку ландшафтних умов і математичного розрахунку. У другій місто є певний організм соціального буття, тоді як проектується і планується лише певний елемент цього складного організму (зміцнення Ніневії, вулиця Процесій у Вавилоні тощо). У цьому разі містобудівна діяльність, також спираючись на стандартизовані процедури розрахунку і моделювання (збереглася низка подібних документів), здійснюється в системі обмежень, заданих соціально-екологічної дійсністю через право і звичаї” [11].

Ця суперечність виявляється, наприклад, під час комерційного використання громадського простору міста. Справді, в результаті такого використання активізуються форми соціального буття, підвищується жвавість освоєваної зони. Але у подібному випадку необхідні просторові, організаційні, правові рішення, які забезпечують збереження неминучих цінностей середовища, як сталого культурного ландшафту конкретного міста. Окрім того, треба також забезпечити загальнодоступність цього місця, зберігаючи за ним якість громадського простору, бо “характерною рисою суспільного простору є його доступність, тобто громадський простір має такі властивості суспільного блага, як несуперництво” [11]. А це дуже складне завдання внаслідок його внутрішньої суперечливості. Для вироблення рішень необхідні поняття, побудовані на теоретичних структурних моделях суспільного простору, що враховують множинність і мінливість його функцій за збереження базової структури просторів, яка вибудовується під час аналізу суспільного середовища в категоріях містобудівної системи чи інших подібних.

Висновок

У підсумку побіжного огляду проблем організації простору міста дамо перелік виявлених під час цього дослідження функцій громадського простору:

- сприяння природному прояву форм суспільної діяльності та соціальної активності;
- підтримування і забезпечення матеріального середовища для сформованих позитивних форм суспільного життя і суспільних перетворень, що збагачують способи взаємовідносин соціальних форм міського життя і їх культурно-символічних значень, втілених у матеріальному середовищі міста;
- фіксування отриманих результатів у традиціях і формах міської культури, зокрема і культури організації простору.

1. *Архитектура: Архитектура 1990-х годов: Проблемы и концепции* / ред. А. В. Иконникова. – М.: РААСН, 1995. – Труды. 1 т.
2. *Містобудування, планування та забудова міських і сільських поселень: ДБН 360-92***. – К.: Мінрегіонбуд України, 2002. – 161 с. – (Державні будівельні норми України).
3. *Настанова про склад та зміст плану зонування території (зонінг)*. : ДСТУ-Н Б Б.1.1-12:2011. – К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2011.
4. *Ostrom E. Collective Action and the Evolution of Social Norms* / E. Ostrom // *Journal of Economic Perspectives*. – 2000. – Vol. 14, № 3. – P. 137–158.
5. *Шкодовський Ю. М. Урбаністика [Текст] : підручник* / Ю. М. Шкодовський, В. І. Каменський. – Х. : ХНУБА : Савчук О. О. [вид.], 2012. – 209 с.
6. *Глазычев В. Л. Политическая экономия города : учеб. пособие*. – М.: АНХ "Дело", 2009. – 192 с. – (Сер. "Образовательные инвестиции").
7. *Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства*. – М.: Стройиздат, 1984. – С. 249.
8. *Горишкова Г. Ф. Архитектура как геометрическое выражение пространственного сознания [Текст]* / Г. Ф. Горишкова // *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова / КГУ им. Н. А. Некрасова*. – Кострома. Т. 12. Основной выпуск. – 2006. – № 10. – С. 83–86. – (0,5 п. л.).
9. *Генисаретский О. И. Опыт методологического конструирования общественных систем*. (подготовка текста не завершена на правах рукописи).
10. *Глазычев В. Л. Социально-экологическая интерпретация городской среды*. – М.: Наука, 1984. – 180 с.
11. *Ан А. Л. Роль общественного пространства в муниципальных образованиях [Электронный ресурс]* / А. Л. Ан // *Вопросы государственного и муниципального управления*. – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/hsedata/2012/10/29/1246527537/%D0%90%D0%BD%20174-184.pdf>